

УДК 351.824.1:338.45:621

Редька О.З.*кандидат економічних наук,
викладач**Технічного коледжу**Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя***Башинська М.І.***кандидат економічних наук,**Одеський торговельно-економічний інститут**Київського національного торговельно-економічного університету*

ОСНОВНІ ФОРМИ І МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ

BASIC FORMS AND METHODS ECONOMIC SECURITY ENGINEERING COMPLEX

АНОТАЦІЯ

У статті виявлено основні форми забезпечення економічної безпеки машинобудівного комплексу країни. Запропоновано понятійно-категоріальний апарат «економічна безпека підприємства». Досліджено механізм формування ефективної системи економічної безпеки для підприємств машинобудівної галузі. Запропоновано методи економічної безпеки для досягнення стратегічних цілей машинобудівного підприємства. Викремлено засоби, які дадуть можливість досягнути підприємству бажаного рівня економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, забезпечення економічної безпеки, механізм, методи забезпечення економічної безпеки, машинобудівний комплекс, засоби забезпечення економічної безпеки.

АННОТАЦИЯ

В статье выявлены основные формы обеспечения экономической безопасности машиностроительного комплекса страны. Предложен понятийно-категориальный аппарат «экономическая безопасность предприятия». Исследован механизм формирования эффективной системы экономической безопасности для предприятий машиностроительной отрасли. Предложены методы экономической безопасности для достижения стратегических целей машиностроительного предприятия. Выделены средства, которые дадут возможность достичь предприятию желаемого уровня экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, обеспечение экономической безопасности, механизм, методы обеспечения экономической безопасности, машиностроительный комплекс, средства обеспечения экономической безопасности.

ANNOTATION

The article deals with the main forms of the economic security at the machine building complex of the country. A conceptual and categorical apparatus "economic security of the enterprise" has been suggested. The mechanism to form an effective system of the economic security for enterprises of the machine building industry has been explored. The methods of economic security to achieve strategic objectives of the engineering company have been offered. The means that enable the company to achieve the desired level of the economic security have been determined.

Key words: economic security, ensuring the economic security, mechanism, methods ensuring the economic security, engineering complex, means providing the economic security.

Постановка проблеми. Сучасні проблеми економічної безпеки підприємств машинобудівного комплексу спричинені тим, що їх розвиток відбувається в умовах недосконалої відповідного механізму функціонування підприємств. Тому

саме ця сфера їх діяльності в умовах потреби здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності потребує значних досліджень та науково-методичного забезпечення.

Питання забезпечення економічної безпеки машинобудівного комплексу, які останнім часом набули особливої значущості, представлені в світовій науковій літературі з позицій захисту від загроз та оцінки їх наслідків. У світовій практиці існують способи формування безпеки підприємства, здебільшого вони мають стратегічну спрямованість, що супроводжують процеси якісних змін організаційного та інноваційно-інвестиційного характеру, створюють умови для стійкої та ефективної діяльності підприємств.

Ринкові відносини активізували процес дослідження загроз економічній безпеці на всіх рівнях ієрархії. Водночас проблема загроз економічній безпеці машинобудівного комплексу залишається малодослідженою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цьому питанню у різний час приділяли значну увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме Б.В. Андрушків [5], Т.Г. Васильців [6], С.В. Каламбет [4], Н.П. Карачина [3], Т.Г. Логутова [1], А.А. Мелихов [2], О.В. Мороз [3], В.М. Нижник [7], Г.І. Пастернак-Таранушенко [8], А.А. Шиян [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак аналіз літературних джерел з цього напрямку показав, що недостатня увага до ключових чинників розвитку підприємств і їх економічної безпеки призведе в майбутньому до виникнення загрози банкрутства. Такий погляд на управління економічною безпекою відповідає ресурсному підходу, а дотримання балансу інтересів підприємства з його цілями – інституціональному.

Мета статті полягає у дослідженні основних форм та методів забезпечення економічної безпеки машинобудівного комплексу країни, оскільки відсутність єдиного розуміння економічної безпеки підприємств значно знижує мож-

ливість його управління. У зв'язку з цим у статті ставиться завдання виявлення та систематизації методів і засобів забезпечення економічної безпеки для підприємств машинобудівної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Машинобудування традиційно належить до базових галузей народногосподарського комплексу, відіграючи провідну роль у реалізації інноваційних, наукомістких проектів у всіх галузях господарства. Специфіка народного господарства в Україні, передусім її аграрна спеціалізація, обумовлює особливості і машинобудівного комплексу держави, не зменшуючи тим самим важливості останнього як в кризовий, перехідний період, так і на постприватизаційному стабілізаційному етапі. Об'єктивно перехідний етап машинобудівних підприємств на ринкові умови господарювання відбувся на фоні кардинальних змін у загальній структурі народного господарства країни. Саме тому водночас із традиційними функціями підприємства машинобудування все більше стикаються в останній час із принципово новими проблемами, обумовленими процесами глобалізації, насамперед значними технологічними й інноваційними змінами, що приводять до кардинальних організаційних модернізацій. В цих умовах питання того, яким буде вітчизняне машинобудівне підприємство постіндустріального типу, набуває особливого значення [3, с. 18].

Сьогодні техніко-технологічний, організаційно-управлінський, маркетинговий, кадровий потенціал вітчизняних машинобудівних підприємств різко відстає від рівня аналогів економічно розвинутих країн світу. Незважаючи на гостроту і специфіку проблем приватизаційного і постприватизаційного етапів, останнім часом необхідність адекватної адаптації машинобудівних підприємств до ринкових умов визнається і на рівні суспільства, і на рівні окремих груп економічних агентів безальтернативною концепцією. Відсутність досвіду господарювання у ринкових умовах, своєрідність вже набутого досвіду функціонування в особливих умовах пострадянського ринку, застаріла матеріально-технічна база, комунікації та інфраструктура вимагають розробки нових шляхів вирішення питань організації та управління машинобудівними підприємствами [3, с. 19].

Коли відбулись зміни економіки з адміністративно-планової на ринкову, держава перестала бути ключовим власником підприємств і споживачем їхньої продукції, змінилася ієрархічна структура функцій підприємства та їхній зміст. Таким чином, зі становленням недержавного сектору економіки поняття «економічна безпека підприємства» стало набувати більш широкого значення у сенсі визначення об'єктів, суб'єктів і складових системи її забезпечення [1, с. 205]. Найчастіше в наукових публікаціях головною метою економічної безпеки підприємства, зокрема машинобудівного комплексу, визнається забезпечення його стійкого і максимально

ефективного функціонування, створення високого потенціалу розвитку й зростання в майбутньому. У колі вітчизняних та іноземних вчених немає єдиного підходу до визначення терміна «економічна безпека підприємства». Найбільш розповсюдженою є така дефініція зазначеного терміна: це стан ефективного використання ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки тощо) та наявних ринкових можливостей, що дає змогу попередити негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечити його довгострокове виживання й стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії (статутних завдань) [2, с. 317].

На думку професора Т.Г. Логутової, недосконалістю зазначеної дефініції є те, що на перший план висунуто економічну складову забезпечення економічної безпеки підприємства, а безпосередні заходи з попередження негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз (із забезпечення безпеки) виглядають як вторинний аспект економічної діяльності підприємства, який цілком залежить від ефективності використання його ресурсів [1, с. 205]. В інших публікаціях забезпечення економічної безпеки визначено як діяльність, що направлена на досягнення стійкого та стабільного функціонування, розвитку і прогресу соціально-економічних структур. Спираючись на логіку розмежування понять «забезпечення економічної безпеки підприємств» та «економічна безпека підприємств» за схемою «діяльність – результат діяльності», а також із врахуванням тези, що неможливо досягнути ідеально безпечного середовища, доцільно розглянути економічну безпеку як стан, у якому забезпечується мінімальний негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз на діяльність та економічний результат підприємства [2, с. 318]. Підприємства машинобудівного комплексу знаходяться в безпеці, коли кінцевому результату їх діяльності не загрожують негативні чинники в конкретний момент у даному місці. Крім того, повинні бути створені передумови для забезпечення безпеки в майбутньому. Отже, вітчизняними науковцями пропонується визначити поняття економічної безпеки підприємства як складну категорію, що характеризує здатність створеної на підприємстві системи протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх чинників з метою забезпечення ефективного використання його ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки тощо), наявних ринкових можливостей (конкурентоспроможності), а також виконання інших статутних завдань у поточному періоді та на перспективу [1, с. 206].

Зазначимо, що зовнішні і внутрішні чинники можуть нанести шкоду економіці підприємствам машинобудівного комплексу в окремих випадках:

– система економічної безпеки підприємств машинобудівного комплексу побудована таким чином, що не може передбачати загрозу до її виникнення;

– загроза виникла, але службові особи, відповідальні за економічну безпеку підприємства, неспроможні її побачити;

– загрозу виявлено, однак менеджмент підприємства не в змозі попередити її негативні наслідки;

– керівництво підприємства намагається вирішити проблему, але його дії не приводять до позитивного результату [1, с. 206].

Окрім того, зауважимо, що особливостями підприємств машинобудівного комплексу в Україні є їхня висока енергоємність, значна залежність від сировинної бази й транспортної складової, монополізація сировинних ринків та енергопостачальних потужностей декількома власниками, обмеженість потреб внутрішніх ринків і висока конкуренція на зовнішніх ринках внаслідок захисту іноземними урядами своїх національних виробників.

Більшість сучасних підприємств машинобудування у зв'язку з важкою економічною ситуацією, що простежується нині, не приділяють достатньої уваги визначенню рівня економічної безпеки, що призводить до появи низки проблем виробничого і невиробничого характеру. Враховуючи те, що економічна ситуація в країні характеризується нестабільністю політичних, економічних, суспільних відносин, визначаємо необхідність використання принципово нового підходу до формування ефективної системи економічної безпеки машинобудівного підприємства.

Варто зазначити, що вирішення завдань побудови зазначеної моделі для кожного підприємства є індивідуальними, а також потребують аналізу, врахування його стратегічних цілей та особливостей. Отже, важливим є формування адаптивного механізму функціонування системи економічної безпеки на підприємстві. Правильно сформована модель дасть змогу не

лише оцінити рівень економічної безпеки для підприємства, але й спрогнозувати ситуацію в наступних періодах за допомогою аналізу.

Призначенням механізму формування ефективної системи економічної безпеки є створення та реалізація умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства та впливають на обсяг його товаровиробництва.

За допомогою механізму управління економічною безпекою підприємств машинобудівної галузі здійснюється комплекс заходів в інтересах захисту своєї господарської діяльності від внутрішніх і зовнішніх негативних економічних ризиків. Ступінь такого захисту обумовлена здатністю органів управління підприємств цієї галузі на відповідних рівнях:

– забезпечити сталий економічний розвиток підприємства, досягнення основних цільових параметрів діяльності при збереженні ліквідності і незалежності його фінансової системи;

– забезпечити усунення негативного впливу кризових явищ економіки, навмисні дії конкурентів та інших «недружніх» структур сформувати систему обліку фінансових потоків і зміцнити операційну ефективність системи контролю;

– залучити й використовувати позикові кошти за оптимальною вартістю і здійснювати контроль прийняттого рівня боргового навантаження [4, с. 107].

Методами в механізмі формування ефективної системи економічної безпеки є способи, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкти з метою досягнення стратегічних цілей машинобудівного підприємства. Застосування того чи іншого методу повинно враховувати особливості кожного підприємства машинобудівного комплексу. Отже, доцільним вважаємо навести таку класифікацію методів забезпечення економічної безпеки (рис.1.1.).

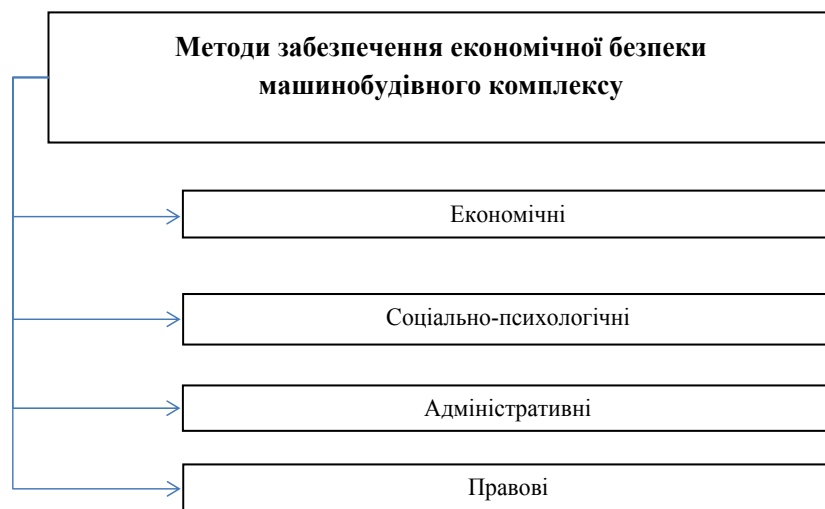

Рис. 1.1. Методи забезпечення економічної безпеки машинобудівного комплексу

Джерело: складено автором на основі статті «Науково-методичні засади побудови ефективної системи економічної безпеки на машинобудівному підприємстві» (Б.В. Андрушків, О.Л. Руда) [5]

Зауважимо, що економічні методи передбачають розроблення та становлення планово-економічних показників і способи їх досягнення. В результаті підвищення дієвості економічних важелів і стимулів формуються умови для ефективної діяльності підприємства.

Соціально-психологічними методами впливу є сукупність специфічних, соціальних або психологічних прийомів впливу на процеси, що відбуваються на підприємстві. Цей метод рекомендується для застосування у разі виникнення проблем з трудовим колективом на підприємстві, що призводить до зниження рівня його економічної безпеки.

Застосування адміністративного методу є надзвичайно важливим для забезпечення високого рівня економічної безпеки на будь-яких підприємствах, зокрема й машинобудівного комплексу, оскільки саме через нього реалізується функція організації. Основною метою застосування цього методу є регулювання будь-яких відносин на підприємстві.

Забезпечення правового регулювання з метою збільшення рівня економічної безпеки на підприємстві передбачає регулювання відносин між працівниками та менеджерами підприємства, захист прав і законних інтересів підприємства та його персоналу відповідно до чинного законодавства.

Поряд із методами забезпечення економічної безпеки машинобудівного комплексу неабияку роль відведено певними засобами, які в сукупності дають можливість гарантувати стабільність функціонування підприємств. Засобами забезпечення економічної безпеки машинобудівного комплексу називаємо важелі, за допомогою яких здійснюється вплив з метою отримання бажаного результату.

Виокремлення таких засобів дасть можливість досягнути підприємством бажаного рівня

економічної безпеки. Основні засоби захисту безпеки підприємства наведено на рис. 1.2.

Зазначимо, що до технічних засобів належать сейфи, системи відео- та теленагляду, системи декодування, кодування інформації, системи ідентифікації особи. В свою чергу, економічні засоби передбачають прийняття економічних рішень в інтересах підприємства, які здійснюються за допомогою прийняття управлінських рішень. Водночас вагому роль відведено правовим засобам, що є дієвими під час захисту законних інтересів підприємства у відносинах з державою, партнерами по бізнесу, іноземними партнерами.

Аналізуючи законодавчу базу нашої держави, можна побачити ряд неточностей. На перший погляд здається, що питання фінансово-економічної безпеки піднімаються в усіх сферах суспільного життя, торкаються усіх рівнів державного регулювання, адже в кожному законодавчому акті зазначається, що економічна безпека – це пріоритетний напрям розвитку державності. Водночас в жодному документі чітко не визначені суб'єкти, об'єкти, принципи, методи економічної безпеки. Г.І. Пастернак-Таранушенко у своєму підручнику «Економічна безпека держави» пропонує використовувати, досліджуючи проблеми в системі економічної безпеки, два джерела: Закон України «Про державну службу» та Закон України «Про раду національної безпеки та оборони України» [8, с. 97].

Послідовність визначення правової основи економічної безпеки потребує аналізу документів, які стали підставою для її формування та розвитку. Правове регулювання відносин у сфері економічної діяльності полягає у впорядкуванні взаємодії та захисті інтересів його учасників шляхом встановлення певних правил, критеріїв і стандартів. Загальні правила, критерії та стандарти є обов'язковими для всіх учасників ринку.

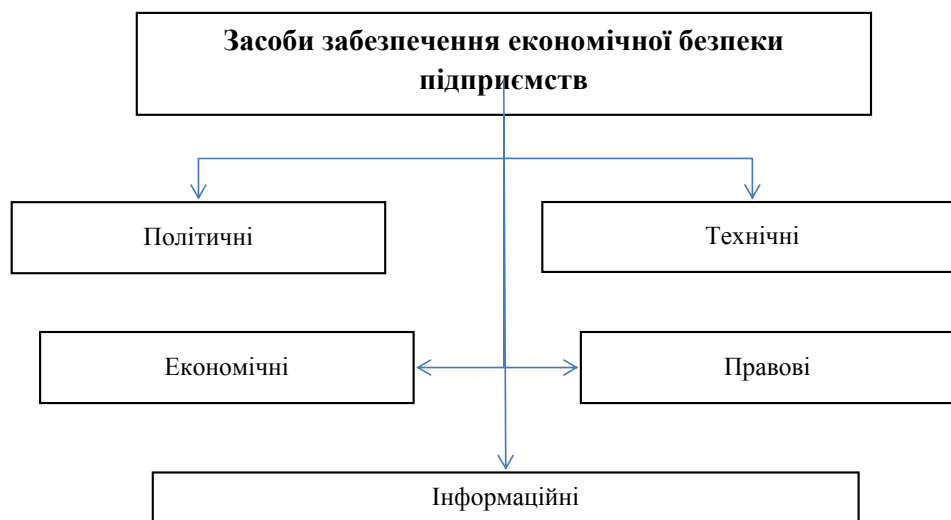

Рис. 1.2. Засоби забезпечення економічної безпеки підприємств

Джерело: складено автором на основі статті «Науково-методичні засади побудови ефективної системи економічної безпеки на машинобудівному підприємстві» (Б.В. Андрушків, О.Л. Руда) [5]

В сучасних умовах ключова роль відведена інформаційним засобам, що використовують з метою захисту комерційної таємниці підприємства.

На окрему увагу заслуговують політичні засоби, що повинні передбачати підтримку та захист інтересів підприємства на різних рівнях влади.

Серед основних функцій механізму формування ефективної системи економічної безпеки на підприємстві виокремлюємо планування, прогнозування, облік і контроль, організацію, регулювання, стимулювання [7, с. 47].

Функція планування в системі формування моделі економічної безпеки є однією з головних функцій, що визначає кінцеві результати виробничо-збутової, економічної, фінансової та інвестиційної діяльності. У процесі планування визначаються основні напрями розвитку підприємства. На основі маркетингових досліджень машинобудівне підприємство визначає види й обсяги продукції, яку планує випускати, потребу в ресурсах та ефективність їх використання. Планування забезпечує підприємству основу для прийняття оптимальних управлінських рішень та знижує ризик, сприяє пошуку найефективніших напрямів діяльності.

Функція прогнозування, з одного боку, передбачає планування, а з іншого боку, є його складовою, оскільки використовується на різних стадіях планової роботи, а саме на стадії аналізу середовища й визначення передумов для формування стратегії розвитку підприємства та під час реалізації його планів.

Функція обліку та контролю передбачає оперативний облік та контроль як за перебігом процесів на підприємстві, так і за його результатами. Ведення обліку в процесі виробництва є надзвичайно важливим для аналізу та об'єктивного оцінювання досягнення поточних, тактичних та стратегічних цілей і завдань підприємства.

Висновки. Отже, забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудівної галузі є важливим чинником її стабільного функціонування. А тому основними завдання економічної

безпеки на таких підприємствах повинні бути забезпечення стійкого функціонування та розвитку підприємства, забезпечення стійкості грошових розрахунків і основних фінансово-економічних параметрів, нейтралізація впливу негативних дій фінансових криз і навмисних дій конкурентів, найбільш оптимальне для підприємства залучення та використання різних джерел фінансування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Логутова Т.Г. Економічна безпека підприємства: сутність, завдання та методи забезпечення / Т.Г. Логутова, Д.І. Нагаєвський // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності = Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property : зб. наук. пр. – Т. 2. – Маріуполь : ПДТУ, 2011. – С. 204–207.
2. Мелихов А. А. Эволюция подходов к содержанию категории «экономическая безопасность предприятия» / А.А. Мелихов, Э.В. Камышникова // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2009. – № 19. – С. 316–319.
3. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : [монографія] / [О.В. Мороз, Н.П. Карачина, А.А. Шиян]. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 259 с.
4. Каламбет С.В. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств залізничної галузі / С.В. Каламбет, В.А. Воропай // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 2. – С. 106–113.
5. Андрушків Б.В. Науково-методичні засади побудови ефективної системи економічної безпеки на машинобудівному підприємстві / Б.В. Андрушків, О.Л. Руда // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 1 (40). – С. 153–159 (загальні проблеми економіки та суб'єктів господарювання).
6. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
7. Нижник В.М. Тенденції та оцінка чинників підвищення ефективності функціонування підприємств машинобудування : [монографія] / В.М. Нижник, М.В. Ніколайчук. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 359 с.
8. Пастернак-Таранушенко Г.І. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення : [підручник] / Г.І. Пастернак-Таранушенко. – К. : Кондор, 2002. – 302 с.